

Gradine na primoštensko-rogozničkom području

Hillforts in the Primošten/Rogoznica Region

Pregledni rad

Prapovijesna arheologija

Review

Prehistoric archaeology

UDK/UDC 903.43(497.5-13)''637''

Primljeno/Received: 31. 03. 2004.

Prihvaćeno/Accepted: 01. 06. 2004.

Dr. sc. DUNJA GLOGOVIĆ

Institut za arheologiju

Ulica grada Vukovara 68

HR - 10000 Zagreb

dunja.glogovic@iarh.htnet.hr

MARKO MENĐUŠIĆ

Županijski muzej

Gradska vrata 3

HR 22000 Šibenik

Pretpovijesne gradine na primoštensko – rogozničkom području ističu se svojim smještajem na povišenim položajima. One su opasane suhozidnim bedemom koji je većinom jednostruk, a dio strme litice obično je uključen u obrambeni sustav. Dvije gradine – Okrubljak i Kremik imaju mjestimična pojačanja zidova. Dosad nisu istražene nastambe na gradinama, a površinski nalazi, uglavnom keramika, datiraju ih u brončano i željezno doba. Od topografski opisanih sedam gradina, nekoliko ih je obuhvaćeno zračnim snimkama i kao takve su prepoznate i objavljene.

Ključne riječi: pretpovijesne gradine, brončano doba, primoštensko - rogozničko područje, fotogrametrijsko prepoznavanje gradina

The prehistoric hillforts in the Primošten/Rogoznica Region are notable for their position at elevated sites. They are enclosed by drystone ramparts, constructed mostly in a single row, with parts of steep cliffs being usually incorporated into their defensive systems. The walls surrounding two hillforts – Okrubljak and Kremik – are reinforced in places. Dwelling structures within the hillforts have not been explored as yet, but surface findings – mostly pottery – date them back to the Bronze and Iron Ages. Out of seven topographically described hillforts, several have been covered by aerial photos and, accordingly, recognised and published.

Key words: prehistoric hillforts, Bronze Age, Primošten/Rogoznica Region, aerial photo recognition of hillfort sites

Primoštensko – rogozničko područje najjužniji je dio Županije šibensko-kninske. Sa sjevera ga omeđuje i odvaja od grebaštičkog prostora lanac brda koji čine Jelinjak, Vuciser i Ograđenik. Istočna strana mu se dodiruje s trogirskim zaleđem, a na zapadu i jugu uranja u more.

U geomorfološkom smislu ne razlikuje se bitno od ostalog prostora ove županije, bliskog moru, premda ima svojih specifičnosti. Nigdje možda nema takva mozaika, sastavljena od krševitih brežuljaka i malih zaravnjenih dočiča, kraških poljica, zimi crvenih od plodne crljenice, a u ostalom dijelu godine ozelenjenih marom vrijednih ruku, ljudi sviklih ljutome kršu; ili pak, mreže podzida čudesnih vinograda na prisojnim stranama brežuljaka i brda koja, kad ozelene, izgledaju poput predivnih lebdećih oaza, što lelujuju u vreloj ljetnoj omari. Ovdje je susret kopna i mora u međusobnom dodiru stvorio jednu od najrazvedenijih obala. Na rtu Planka susreću se sjever i jug, ovdje se rađaju nevere i oluje. Još su grčki moreplovci, pred više od dva milenija, ostali začuđeni pred ljepotom i divljinom prirode. I danas se, još od grčkih vremena, rt Planka naziva i Diomedov rt. A da nije sve na razini priča i legendi, posvjedo-

čuje nalaz grčke keramike i novca koji govore o tome da su se Grci doista iskrcali na ovaj prelijepi komadić naše obale (ČAČE, 1997., 21.-27.). Iskopavanja koja su ovdje provedena 1996. i 1997. g., pružila su dokaze o postojanju svetišta posvećenoga grčkome heroju Diomedu, između 4. i 1. st. pr. Kr. (BILIĆ DUJMUŠIĆ, 2002., 485., 489.).

Veliku poteškoću, međutim, predstavljao je kronični manjak pitke vode koja se nalazi na samo nekoliko mjesta u većim ili manjim prirodnim akumulacijama. Tijekom ljetnih mjeseci neke akumulacije potpuno presuše. Lokve su središnja mjesta, orijentiri, sastajališta, one su, nije pretjerano reći kulturna mjesta, tako da se i danas održavaju i čuvaju od onečišćenja.

Pa ipak, unatoč svoj negostoljubivosti primoštensko-rogozničkog krša, čini se da je ovdje život oduvijek bujao, što nam pružaju površinski tragovi ljudske nazočnosti koji sežu duboko u prošlost. Najočitiiji i najznamenitiji ostaci djela ljudskih ruku su zdanja izgrađena u kamenu koja su postala i ostala do danas neodvojivim dijelom krajolika. Riječ je o gradinama, utvrđenim naseljima i pribježištima, osnovnim oblicima stambeno-obrambenih jedinica.

Nažalost, taj prostor, u antici poznat kao Hilejski poluotok, ostao je vrlo slabo istražen. U prvome redu ovo se odnosi na arheološka istraživanja. Na ponekim su gradinama sjevernoga dijela Šibensko-kninske županije prije obavljena iskopavanja, a nekoliko je lokaliteta iz primoštensko-rogozničke okolice uneseno na popis i zemljovid gradinskih utvrđenja šibenskoga kraja (BRUSIĆ, 1976., 119., 122., sl. 1.; BRUSIĆ, 1980., 9.). Sva su saznanja o arheološkim tragovima rezultat slučajnih nalaza, ciljanih ili sustavnih rekognosciranja. Rezultati sagledavanja i uspoređivanja geomorfoloških, hidrografskih i drugih preduvjeta za nastanak pretpovijesnih kamenih obrambenih struktura pokazuju mikroregionalnu raznolikost na samom šibenskom području (MENĐUŠIĆ, 2000., 196.).

Na gradini Mali Jelinjak koja se nalazi u gradinskom sustavu grebaštičkoga područja organizirana su manja istraživanja. Ona su pokazala vanjsko lice suhozidnog bedema u dužini od petnaestak metara i do dva metra visine. Posebna su zanimljivost dva suhozidna kontrafora što s vanjske strane, budući da se radi o vrlo strmoj padini, podupiru bedem. Široki su oko 2,5 m i međusobno udaljeni osam metara. Rekognosciranja su, osim toga, pružila osnovu za izdvajanje nekoliko tipova gradinskih bedema, a u pravilu je riječ o vrlo vješto osmišljenoj prilagodbi vrljednoga terenu (MENĐUŠIĆ, 2000., 202., sl. 16.-20.). Razmatrajući razvoj prapovijesnih obrambenih utvrđenja u Liburniji, Brusić polazi od konstatacije da se početak gradina na našem priobalju općenito datira u brončano doba, štoviše, teško se mogu datirati prije srednjega brončanog doba. No prvenstveni je njegov interes kontinuitet koji se može pratiti kod ponekih pretpovijesnih gradina u predrimsko i rimsko doba. Gradine koje imaju očuvani kontinuitet do rimskog vremena iz okolice Šibenika su: Velika Mrdakovica/*Arausona* (BRUSIĆ, 2000.a), Gradina kod Dragišića, Gradina u Sonkoviću i, naravno, Bribir odnosno Bribirska glavica (BRUSIĆ, 2000., 125., 127., sl. 4.).

Primijetiti ćemo da su zameci odabiranja povišenih strateških položaja, bilo za nadzor i motrenje okolice, bilo kao pribježišta za ljude i stoku, bili mogući i prije. Naime, na Gradini u Pokrovniku, primjerice, pronađeni su keramički ulomci posude većih dimenzija koja po svojim značajkama, oblikom i načinom ukrašavanja, pripada mlađem neolitiku, odnosno hvarskoj kulturnoj grupi. Naravno, ona nije argument za gradinsko naselje na ovome istaknutom položaju, ali je sasvim moguće da je ovdje moglo biti manje pribježište koje se tek kasnije proširilo u naselje u pravom smislu (MENĐUŠIĆ, 2000., 210.).

S primoštensko-rogozničkog područja važan je nalaz slučajno iz zemlje iskopana ostava na brdu Kunara u Krčulju (MENĐUŠIĆ, 1994.; GLOGOVIĆ, 2000., 13.).

Izdvojili smo s toga terena više brežuljaka koji po svojim prirodnim svojstvima i smještaju u okolišu imaju upravo idealne uvjete za formiranje obrambenih položaja. Često izdvojeni zasebno kao i na prostoru čitavoga Hiličkog poluotoka, u međusobnoj su vizualnoj komunikaciji i u relativnoj blizini vode. Oni su nadzirali pripadajuće pašnjake i zajedno tvorili jedinstveni povezani fortifikacijski sustav. Na relativno malom prostoru ima ih upravo toliko koliko ih je, sa svojim žiteljima, moglo egzistirati s obzirom na akumulaciju voda u okolici.

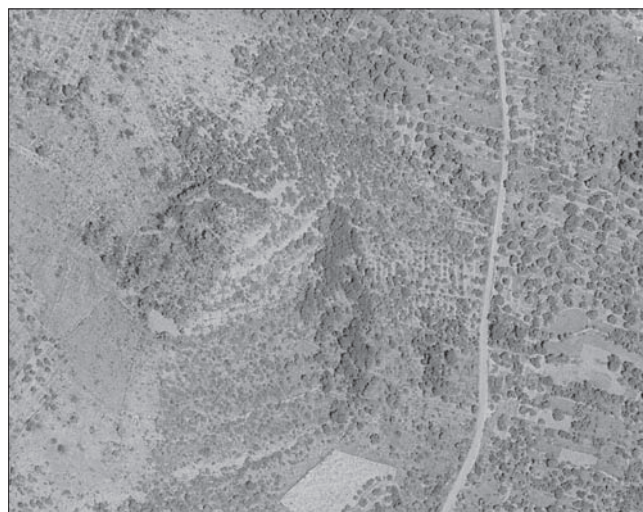
Jedna gradina nalazi se na teško pristupačnom vrhu Okrubljaka, jugozapadno od Jelinjaka, između Trbežića i Kaline; u Vescu Gornjem je mala gradina na stožastom brežuljku;

istočno od Kotelje su ostaci gradine na istoimenom brdu; na Kremiku kod Primoštena tragovi su velikoga gradinskog objekta; ispred Rogoznice, na Debelom rtu, iznad Zmajeva oka, ostaci su pretpovijesnog zdanja pod nazivom Gradina; na kraju stupinske vale izdiže se stožasti brežuljak s tragovima obrambenog sustava, a nešto istočnije smještena je mala gradina Kruglica (MENĐUŠIĆ, 1997., 157., sl. 1.).

Radi modernizacije istraživanja topografije brončanodobnih nalazišta na šibenskome području pribavljene su avionske snimke od Državne geodetske uprave za dio terena u okolici Grebaštice i Primoštena. Snimke je pregledao mr. Bartul Šiljeg iz Instituta za arheologiju u Zagrebu i stručnim je zapažanjem identificirao neke od lokacija na tome području. Usporedio je svoje interpretacije pojedinih pretpostavljeno antropogenih tvorevina na aerofotografijama s već otprije iz literature poznatim arheološkim lokacijama (Sv. Ivan, Japaga, Gradina: MENĐUŠIĆ, 1985., 17.; MENĐUŠIĆ, 1997., 158.), pa smo objavili neke od istaknutijih gradina koje su obuhvaćene snimkama.

Gradina Okrubjak (sl. 1.)

Smještena je na brežuljku koji se izdiže između sela Kaline i Tribežića. Već po obličju terena vrlo je težak pristup njegovu vrhu, pogotovu iz smjera Kaline. Naime, s te strane površina brijega oblikovana je od oštih živih kamenova većih dimenzija, između kojih su duboke škarpe ispunjene travom i makijom, što hodanje čini gotovo nemogućim. Nešto lakši pristup od Tribežića, jer je strmina blaža. Upravo idući odavde, pri samom vrhu nalazi se na 6-7 m visoke litice, pored kojih se prema zapadu nalazi veliki kameni nasip dimenzija približno 40 x 15 m. Dodiruje se s liticom na istočnom rubu. Po nasipu vidljivi su potezi suhozidina koji, zapravo, sugeriraju da se izvorno radilo o formiranom suhozidnom bedemu, u čijoj strukturi je bilo nekoliko slojeva uzdužnih ojačanja, čije je

Sl. 1. Gradina Okrubjak. Detalj zračnog snimka gradine (Državna geodetska uprava RH, cikličko snimanje, zadatak Lika-Zadar-Šibenik-Split, film 19/01, snimak 2060)

Fig. 1 The Okrubjak Hillfort. Detail of an aerial photo of the hillfort (National Geodesy Administration of the Republic of Croatia, photo session, Lika-Zadar-Šibenik-Split assignment, film 19/01, shot 2060)

međuprostore ispunjavalo sitno kamenje. Prvobitne dimenzije bedema teško je utvrditi, ali sudeći po ojačanjima vjerojatno mu je širina dosegala 4-5 m. Visinu je, s obzirom na osipanje materijala, nemoguće odrediti.

Na bedemu se, na oko dva metra litice, nazire jedna poprečna linija zida koja u suodnosu s liticom sugerira na vjerojatno mjesto ulaza u utvrđenje, što je i logično s obzirom da je to jedini lakši pristup položaju.

Penjući se preko bedema u unutrašnjost gradine, nailazimo na kamenitu zaravan s koje se, opet, na samom vrhu uzdiže hrbat oštrog kamenja. Čitava jugoistočna strana brijega, u dužini od oko stotinjak metara strmo se obrušava s liticama koje su negdje do dvadeset metara visoke. Ovdje, naravno, bedem nije bio formiran, s obzirom na već prirodna obrambena svojstva terena. Tek tamo na sjevernoj strani nalaze se ostaci bedema 2,5-3 m širine, danas očuvane visine od jednog metra. Prateći obliče terena, srpoliko zavija prema zapadu i nakon četrdesetak metara završava tamo gdje opet litice preuzimaju obranu.

Ostataka stambenih zdanja nema, iako se neki prisloni na vrhu nameću kao mjesto gdje je, s prisojne strane, bilo moguće vrlo lako formirati primitivnu kućicu. No moguće je da je stanište bilo i na pitomijem predjelu brijega, s južne strane, a utvrđeni položaj je mogao služiti zaštiti u slučaju opasnosti.

Po ostacima bedema, ali i po padinama brijega, nalaze se ulomci keramičkih posuda.

S ovog mjesta dobro se nadzire šira okolica, pa time i na vrijeme uočava eventualne opasnosti. Gradina vizualno komunicira s Kremikom na jugozapadu, a pogled odavde seže do Jelinjaka na sjeveroistoku, Jagleša na istoku, te Zlarina, Prvića i preko njih dalje na sjeverozapad.

Gradina Marinova strana

U Vescu Gornjem, tik uz posljednje kuće na jugoistoku sela, uzdiže se brežuljak s vrhom na 267 m nadmorske visine. Gotovo je pravilna stožasta oblika, pa su mu pri vrhu smješteni ostaci pretpovijesnog utvrđenja, prateći konfiguraciju terena, a gotovo su pravilno kružno oblikovani (MENĐUŠIĆ, 2000., 207., sl. 23.). Objekt je bio manjih dimenzija, svega šezdesetak metara promjera, s ne naročito jakim bedemom koji na jugozapadnoj strani zamjenjuje 3-4 m visoka litica. Po bedemu je nešto ulomaka keramičkih posuda. Ostataka stambenih prostora nema, što je i logično s obzirom na dimenzije utvrde i snagu bedema. Sasvim je vjerojatno da je ovaj položaj bio refugij, privremeno pribježište, ali i mjesto osmatranja prostora, budući da vizualno komunicira s gotovo cijelim primoštenskim zaleđem.

Gradina u Kotelji

Na širem prostoru sela Kotelja mnogo je viših ili manjih brežuljaka, kamenitih i obraslih makijom, koji zbog načičkanosti mogu biti prirodno sklonište od "vanjskog" svijeta, ali i zapreka pogledu prema tom istom svijetu. Jugoistočno od sela, prema Rastovcu, visinom se ističe Gradina koja je dobila ime po ostacima pretpovijesnog utvrđenog položaja. Pri vrhu joj

se, naime, nalaze suhozidine što su priječile pristup nepoželjnim gostima. Za razliku od najčešće jednostrukih bedema oko pretpovijesnih fortifikacija, ovaj je bedem formiran od tri paralelna polukruga. Smješten je na sjevernoj strani brijega, tamo gdje je pristup nešto blažom padinom i najlakši. U strukturi ima pojačanja u obliku podzida koja su sprječavala odronjavanje sitnijega, nasutog materijala. Po bedemima, padinama i unutrašnjem arealu Gradine ima ulomaka keramičkih posuda.

U blizini Gradine u Kotelji, s njezine istočne strane, nalazi se lokva koja preko čitave godine zadržava vodu. S Gradine je moguća kontrola širokog prostora: čitavog rogozničko-primoštenskog područja i trogirskog zaleđa.

Gradina Kremik (sl. 2.)

Južno od Primoštena je ispruženo brdo-poluotok Kremik. Na sjeveroistoku veže se s kopnom, a ostale strane strmim se padinama ruše u more. U prisoju su smješteni vinogradi, a u uvali danas je postrojenje marine.

Budući da je pristup vrhu s istoka, na tom je mjestu formiran jaki tumuloidni grudobran (prsobran). Vezan je uz liticu na jugozapadu, gdje je najvjerojatnije bio ulaz u gradinsko naselje. Tamo gdje grudobran prestaje, nastavlja obrambenu ulogu bedem, što se, prateći konfiguraciju terena, uslojen s dva do tri pojačanja s trpncima između, pruža sjeveroistočnom padinom u dužini od gotovo 400 m. Danas je očuvan mjestimično do 1,5 m visine, a širina mu varira od 2,5 do 4 m. Na pojedinim potezima je stradao krčenjem zemlje za sadnju vinograda, kojih je Kremik, po pričanju mještana, do pred pedesetak godina bio prepun.

Čitava površina unutar bedema kao i padine izvan, a posebice grudobran, puni su ulomaka keramičkih posuda, kako onih što pripadaju pretpovijesnom razdoblju, tako i ulomaka karak-

Sl. 2. Gradina Kremik. Detalj zračnog snimka gradine (Državna geodetska uprava RH, cikličko snimanje, zadatak Lika-Zadar-Šibenik-Split, film 19/01, snimak 2085)

Fig. 2 The Kremik Hillfort. Detail of an aerial photo of the hillfort (National Geodesy Administration of the Republic of Croatia, photo session, Lika-Zadar-Šibenik-Split assignment, film 19/01, shot 2085)

terističnih za kasnu antiku. U podnožju Kremika, na istočnoj strani, u arealu današnje marine, nalaze se ostaci *ville rusticae*.

Pogled odavde seže desecima kilometara uokolo, pa je kontrola prostora bila doista izvanredna.

Na samome vrhu Kremika, unatar pretpovijesnoga utvrđenog naselja, prije nekoliko je godina podignuta zgrada za postrojenje odašiljača. Tom je prigodom kroz grudobran probijen put koji je devastirao taj vrijedni spomenik kulture.

Gradina u Rogoznici

Nalazi se na koti 61, najvišoj točki Debelog rta, zapadno od stare Rogoznice, odvojena od sela oko 300 m širokim zaljevom. Izduženog je, jezičastog oblika, unutar bedema prilagođenih obličju terena, formiranih nad zapadnom i istočnom padinom brijega, ukupne dužine 250 m, širine do 3 m, s dva lica iz većih kamenova i trpancem unutar, s povremenim pojačanjima, kako uzdužnim tako i poprečnim. Druge dvije strane Gradine, sjeverna i južna, strmo se liticama spuštaju, jedna prema moru, a druga prema Zmajevu oku. Unutrašnjost Gradine ispunjena je krupnim živcem kamenom.

Tragova nastambi nema, ali o životu na objektu svjedoče ostaci keramičkih posuda, očuvani po površini u manjim ulomcima.

Položajem gradina kontrolira širu okolicu, posebice pristup zaljevu s morske strane, na čijim je obalama vjerojatno bilo i naselje, čiji refugij je bio položaj na Debelom rtu. Vizualno komunicira s gradinom Kremik i Stupinskom glavicom.

Stupinska glavica

Stupinska glavica je stožasti brežuljak koji kao da izranja iz zaljeva na kraju kojeg se nalazi. Padine su mu kao i okolni prostor, krševite i obrasle makijom, po kojima se prilično teško penjati k vrhu. Sam vrh završava visokom liticom, kao odsječenom s jugozapadne strane, ispod koje se pruža zaravan, ne tako davno korištena kao vrt, čija zemlja je uz prisojnu stranu na kojoj se nalazi, vjerojatno, davala obilje plodova vrijednim rukama. Upravo na ovoj jugozapadnoj strani, polukružno je smješten bedem gradine, što se danas doima poput ogromnog nasipa. Bio je, međutim, formiran na isti način kao što su i bedemi ostalih sličnih istodobnih zdanja: s više lica su osiguravale pojaseve natrpanog sitnijeg kamenog materijala. Unutar, uz samu liticu, postojali su idealni uvjeti za prislon jednostavnijih stambenih objekata, mada im se tragovi ne razaznaju.

Sa Stupinske glavice izvanredna je kontrola ulaza u zaljev, a vizualno komunicira s rogozničkom Gradinom i gradinom Kremik ponad Primoštena.

Gradina Kruglica (sl. 3.)

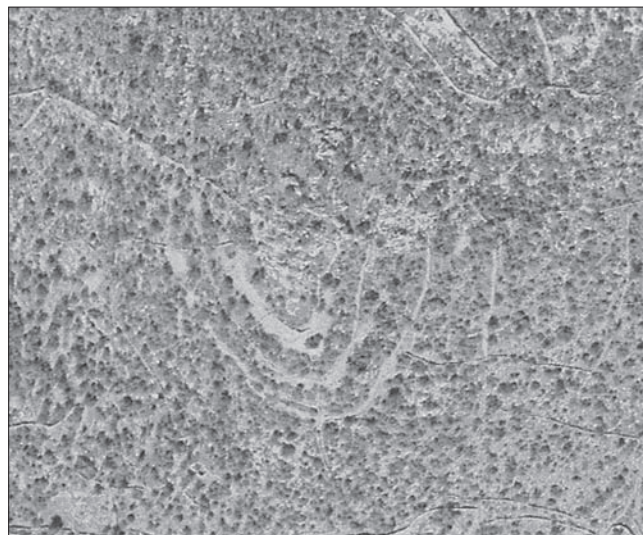
Smještena je svega nekoliko stotina metara od Stupinske glavice, na osojnoj strani lanca brežuljka desno od jadranske magistrale, na litici koja kao bradavica strši izvan brda. Malih je dimenzija, suhozidnim bedemom prilagođena obličju terena. Kako se litice ruše prema sjeveru, bedem je formiran sa zapad-

ne strane kojom se ova istaka spaja s brdom što se odatle uzdiže i tako stvara prilično slobodan i lagan pristup utvrđenju. Bedem je formiran na isti način kao i kod prethodno opisane gradine. I ovdje se po površini nalaze ulomci keramičkih posuda. U vizualnom je kontaktu sa Stupinskom glavicom, prema jugu s trogirskim zaleđem, a u pravcu sjevera s primoštenskim kršom.

Za sve nabrojene gradine mogu se naći zajedničke karakteristike, proistekle iz jednog prostora i vremena i pripadnosti određenoj kulturi. Naime, za sve njih položaj je pomno biran – istaknuti brežuljci koji svojim smještajem dominiraju okolicom i imaju već prirodna obrambena svojstva, potrebnu strminu zbog težeg pristupa vrhu i liticu koja najčešće nadomješta umjetno stvoreni fortifikacijski sustav. S njih je moguć vizualni nadzor šireg područja i time pravodobno uočavanje možebitne opasnosti, na koju se moglo vrlo brzo upozoriti uporabom sustava dojava, kako one u okolici gradine, tako i susjede ili udaljene gradine koje su u vizualnom kontaktu.

Bedem kod svih gradina prati obličje terena, u pravilu počinjući i završavajući na litici. Redovito je monumentalniji, snažniji tamo gdje je pristup zdanju lakši, a na teže pristupačnom mjestu gotovo prelazi u obični ogradni zid. Kod svih gradina bedem je suhozid, sagrađen od neobrađenog kamena i to tako da se od krupnijeg oblikovalo vanjsko i unutarnje lice, a u međuprostor se ubacivalo sitnije kamenje. Tamo gdje su teren i obrambene potrebe to tražile, u međuprostor se radi pojačanja dodavao još po jedan ili dva zida, paralelna s licima. Ima i poprečnih intervencija, opet u svrhu ojačanja.

Gradine primoštensko-rogozničkog kraja u pravilu imaju jednostruke bedeme. Razlikuje se samo gradina u Kotelji, bedem koje ima tri međusobno paralelna pojasa. Zašto je tako, bez istraživanja neće biti moguće objasniti. Kod nekih se mo-

Sl. 3. Gradina Kruglica. Detalj zračnog snimka gradine (Državna geodetska uprava RH, cikličko snimanje, zadatak Lika-Zadar-Šibenik-Split, film 17/01, snimak 1503)

Fig. 3 The Kruglica Hillfort. Detail of an aerial photo of the hillfort (National Geodesy Administration of the Republic of Croatia, photo session, Lika-Zadar-Šibenik-Split assignment, film 17/01, shot 1503)

gu primijetiti, kao na gradini Okrubljak i Kremik, jaka ojačanja, grudobrani. Bez dvojbe, pored njih je bio ulaz, koji je trebalo posebice štiti. Ulaze su, naravno, imale i druge gradine, zbog svakodnevne komunikacije s vanjskim svijetom koji su vremenom nestali zbog obrušavanja bedema.

Na osnovi nekoliko jednostrukih suhozidina i hrpa kame-nja ne može se reći ništa pouzdano o unutarnjoj stambenoj arhi-tekturi na gradinama. Možemo samo pretpostaviti da se radilo, s obzirom na to i na obilje prirodnoga građevnog materijala, o jednostavnim suhozidnim objektima manjih dimenzija, pok-rivenih slamom. Nije isključena ni mogućnost uporabe drva, a moglo se koristiti i pruće obiljepljeno blatom (MENĐUŠIĆ, 1987., 211.). Neke gradine, Marinova strana, npr., mogle su služiti i kao veliki torovi za stoku, s obzirom na ne tako jak bedem koji bi bio dovoljan za sigurnu zaštitu.

Keramički materijal, kao jedini pokazatelj, pronađen na površini prigodom rekognosciranja terena, po svojim obiljež-jima pripada uglavnom željeznom dobu, što navodi na zaklju-čak da su gradine bile u upotrebi tijekom prvog milenija pr. Kr. Kako je već rečeno, može se samo nagađati da su utemeljene možda i prije. Znamo, dakle, da su gradine nastanjene u bron-čanom dobu. Poneke se koriste sve do početka nove ere, do dolaska Rimljana. Kontinuitet života u onom obliku kakav je zabilježen na nekoliko nabrojanih gradina u okolici Šibenika (Velika Mrdakovica, Bribir, Dragišić, Sonković), na gradina-ma primoštensko-rogozničkog područja nije još evidentiran. U kasnoj antici, kad je Rimsko Carstvo uzdrmano unutarnjim trzavicama i prodorom barbara preko sjeveroistočnog limesa, pojedine gradine opet oživljavaju, kao što je npr. Kremik, su-deći po ostacima kasnoantičke keramike pronađenim unutar pretpovijesnih bedema.

LITERATURA

- BILIĆ DUJMUŠIĆ, S., 2002., The Archaeological Excavations on Cape Ploča, u: Grčki utjecaj na istočnoj obali Jadrana/Greek Influence along the East Adriatic Coast (Zbornik radova znanstvenog skupa, održanog 24.-26. rujna 1998.), Split, 485.-497.
- BRUSIĆ, Z., 1976., Gradinska utvrđenja u šibenskom kraju, *Materijali* XII, Beograd, 113.-123.

- BRUSIĆ, Z., 1980., Tehnike grobne i stambene arhitekture na nekim gradin-skim naseljima južne Liburnije, u: Materijali, tehnike i strukture pre-dantičkog i antičkog graditeljstva na istočnom jadranskom prostoru, Zagreb, 9.-14.
- BRUSIĆ, Z., 2000., Razvoj prapovijesnih obrambenih utvrđenja u Liburniji, *HistriaAntiq* 6, Pula, 125.-145.
- BRUSIĆ, Z., 2000. a, *Arauzona* (katalog izložbe), Šibenik
- ČAČE, S., 1997., *PROMONTURIUM DIOMEDIS* (Plin. *Nat.Hist.* 3, 141), *RadFfZadar* 22, Zadar, 21.- 44.
- GLOGOVIĆ, D., 2000., Brončanodobne ostave iz Dalmacije, *Opusca* 23-24, Zagreb, 11.-20.
- MENĐUŠIĆ, M., 1985., Rekognosciranje šibenskog područja, *Obavije-stiHAD* 17 sv. 1. god. XVII/1985, Zagreb, 17.-19.
- MENĐUŠIĆ, M., 1994., *Krčulj – ostava starijeg željeznog doba*, katalog iz-ložbe, Šibenik
- MENĐUŠIĆ, M., 1997., Pretpovijesne gradine primoštenko-rogozničkog pod-ručja, u: *Povid* (Primošten i Šibenik), 56.-166.
- MENĐUŠIĆ, M., 2000., Pretpovijesni suhozidni obrambeni sustavi na šiben-skom području, *HistriaAntiq* 6, Pula, 195.-211.

SUMMARY

Hillforts in the Primošten/Rogoznica Region

The Primošten/Rogoznica Region, as the southernmost part of the Šibenik-Knin County, exhibits no particular geomorpho-logical difference from the wider area, in particular the seaward belt. During the prehistoric period, the area – with its hillocks and small karst plains (poljes) – was more than ideal for the formation of hillfort settlements that were developed during the Bronze and, in particular, Iron Ages all the way from Istria in the north to Greece in the south, including areas deep inside the mainland (MENĐUŠIĆ, 1997, 56-166). The outcome of ef-forts made to analyse and compare geomorphological, hydro-graphic and other prerequisites for the emergence of prehisto-ric defensive stone structures shows micro-regional diversity in the Šibenik area itself (MENĐUŠIĆ, 2000, 196). The study concentrates on seven hillforts (Okrubljak, Marinova strana, the Kotelja Hillfort, Kremik, the Rogoznica Hillfort, Stupinska glavica, Kruglica), showing that they are mostly surrounded by a single drystone rampart that is conformed to the cliff slope. The aerial photos, which – for the time being – do not cover the entire Primošten/Rogoznica Region – recognise the hillfort sites of Okrubljak, Kremik and Kruglica (Fig. 1-3).

